

NAGY LÁSZLÓ VÁLOGATOTT PEDAGÓGIAI MŰVEI

Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Nagy Sándor egyetemi tanár.
Budapest, 1972. (1974). Tankönyvkiadó. 414 oldal

A hazai pedagógusok körében eddig sem volt ismeretlen NAGY László munkássága. Tudtunk róla részleteket, és tudtuk, hogy a haladó pedagógiai gondolkodók sorába tartozik. Személyisége, gondolatgazdagsága azonban csak most, válogatott műveinek megjelentetésével került hozzánk igazán közel. Ennek a magyarázata kettős. Az volt ugyanis a helyzet, hogy főbb művei könyvtárakban már nem voltak hozzáférhetők. Mondhatjuk, hogy a Tankönyvkiadó e kiadványával jelentős hiányosságot számolt fel. Másfelől pedig NAGY Sándor három éves elemző-értékelő bevezetése nagy segítséget ad az olvasónak, hogy NAGY László munkásságát, törekvéseit egybevesse a századforduló és századunk első három évtizedének pedagógiai felfogásával, és ezen túlmenően a mai pedagógiának egész problémakörébe is behelyezze.

A kötet két tanulmánya — *Báró Eötvös József és a népoktatási törvény*, valamint *A magyar közoktatás reformja* — NAGY Lászlóval, a mélyen humánus és demokratikus művelődéspolitikus gondolatvilágával ismertet meg, aki „a műveltséget közvagyonnak tekinti, amelyből meríteni és minél magasabb színvonalat elérni joga van minden állampolgárnak”, s aki örömmel köszönti a Tanácsköztársaságot, és a munkáshatalom győzelmétől várja a demokratikus pedagógiai reformok megvalósítását. Kultúrpolitikai és iskolaszervezeti elképzelése magában foglalja a társadalmi osztályok közötti különbség megszüntetését. Reformtervezetében a magyar közoktatás alapvető iskolatípusa a nyolcosztályos népiskola, amelynek bevezetéséért a 90-es évektől évtizedeken át következetesen küzd.

A gyermektanulmányozás mai állapota című tanulmánya a gyermektanulmány fogalmát, rendszerezését, feladatát ismerteti, majd bemutatja a gyermek beszédére, rajzára, játékaira, a gyermek fejlődésmenetére vonatkozó külföldi és hazai vizsgálatok eredményét.

Arra nézve, hogy miként látja NAGY László a Tanácsköztársaság művelődéspolitikája és a hazai gyermektanulmányozás közötti kapcsolatot, igen jellemző a *Gi gyermektanulmányi pedagógiai múzeumokat szerveznek* (1919) című tanulmánya. Néhány részlet ebből:

„A közoktatási népbiztosság programjába vette a gyermektanulmányi intézmények fejlesztését, s szándéka, hogy az iskolai oktatás és nevelés, s a különböző nevelőintézetek pedagógiai berendezésének és működésének tengelyévé a gyermektanulmányt tegye. Azt kívánja, hogy minden nevelő pedagógiai működésének alapja a *gyermekszerelet* s a *gyermek teljes megismerése* legyen. Oda fog hatni, hogy minden tanító tisztában legyen a gyermek testi és lelki fejlődésének nevelésével, törvényeivel, s azokkal a módokkal, amelyekkel a gyermek egyéniségét megfigyelni s megvizsgálni lehet és kell. Ezzel az oktatóintézeteket a legmagasabb pedagógiai kultúra megközelítésére, s a pedagógusokat a legfinomabb pedagógiai problémák megértésére és megoldására kívánja előkészíteni . . .

A *Gi gyermektanulmányi Múzeum* egyik legifjabb hajtása a modern pedagógiának, **ami ránk nézve érdekes, a legelső ilyen intézmény itt keletkezett Magyarországon, 1911-ben.**

Ennek mintájára csakhamar külföldön: Barcelonában, Berlinben, Brüsszelben és Amszterdamban is keletkeztek gyermektanulmányi múzeumok, *de ma is a budapesti a legfejlesztettebb, s legrendezettebb gyermektanulmányi múzeuma a világnak . . .*

A közoktatási népbiztosságnak tehát az a szándéka, hogy ezeket a múzeumokat a proletár szülők számára is jól megközelíthetőkké tegye. Ezekben *szemléltető előadásokat fognak tartani a proletár szülők számára.* A népbiztosság a gyermekkultuszt mélyen bele akarja oltani a nép lelkébe. Eddig csak a polgári társadalom számára írtak pedagógiát, a népbiztosságnak az az eszméje, hogy a proletárságban terjessze el a pedagógiai műveltséget. Ennek a messzemenő célnak a szolgálatában fognak állani a fővárosi és vidéki gyermektanulmányi s pedagógiai múzeumok is.”

A művekből vett válogatás NAGY Lászlót elsősorban mint pedagógust kívánja az olvasóknak bemutatni. Pedagógiai rendszere azonban egységes, és elválaszthatatlanul fonódik össze a fejlődéslektan terén kifejtett munkásságával. Természetszerű tehát, hogy az olvasó először *A gyermek érdeklődésének lélektana* című (1908) művéből kiemelt részletekkel találkozik. Ismeretes,

hogy jellemző reá a fejlődéslélektani kiindulás. A gyermek érdeklődésének a mozgatóit, rugóit és fejlődésének menetét azonban nemcsak a pszichológiai gazdagodás vágyától vezetettve kutatja, hanem azért, hogy megtalálja fejlesztésének eredményesebb módjait. Mutatja ezt az a körülmény is, hogy e műve utolsó fejezetében mindjárt le is vonja a pedagógiai következtetéseket, kidomborítva, hogy miként lehet az oktatásban figyelembe venni a gyermek természetesen megnyilatkozó érdeklődését, másrészt pedig miként célszerű az oktatás keretében a gyermek érdeklődését irányítani, gazdagítani és kiigazítani.

A kötet gerince a *Didaktika fejlődéstani alapon* című (1921) műve. NAGY Sándor — más tanulmányokban és e bevezetőben is — elemzi és értékeli e művet, bemutatja NAGY László életútját, a fejlődését befolyásoló tényezőket, pedagógiai felfogását egybeveti a korabeli pedagógiai irányokra jellemző koncepciókkal, és rendkívül életközeli módon céloz társadalmunk aktuális pedagógiai törekvéseire, érzékeltetve az ösztönzést, amelyet NAGY László korunknak és társadalmunknak adhat.

A fenti műhöz tematikailag szervesen kapcsolódó tanulmány az *Irányok és törekvések az alkotó munka terén* című. Mindkettőn végighúzódik a felfogás, hogy az iskolai oktatás a tanító és tanuló egymásba kapcsolódó tevékenysége. Ebben az együttesben a tanuló aktivitása különös szerepet kap. A receptivitás egyoldalúságával szemben hangsúlyozza a tanuló tevékenységének alkotó jellegét.

Az a szándék vezet, hogy az oktatás anyagát és módszerét a gyermek fejlődésének menetére építse, tehát az egyes életszakaszokban olyan anyagot (s olyan csoportosításban és módszerekkel) dolgoztasson fel, amely az adott életkorban a legkompaktabb szellemi táplálékot jelenti, pontosabban: ami a legelevenebb, leggazdagabb reakciót váltja ki a tanulóban. Ilyen módon a növendék annak a feldolgozásában valóban aktívan vesz részt. Következik, hogy e részvétel fejlesztően hat vissza egész személyiségére. Amikor e vonalvezetést következetesen kiérezzük NAGY László műveiből, s főként a *Didaktikájából*, lehetetlen, hogy ne jusson eszünkbe mai didaktikánk egyik homloktérben álló törekvése: az oktatás nevelői hatékonyságának fokozása, a „nevelésközpontúság” kívánalma.

És még egy: a motiváció, vagyis az a szándék, hogy az oktatás folyamatában a tanuló ne kényszerből, hanem benső késztetésből vegyen részt. Milyen nehéz ezt napjainkban is biztosítani! Milyen nehéz a társadalmilag adott célokat, feladatokat, közelebről: a tanulmányi anyagot a növendék egyéni érdekszférájába beépíteni, szinte áttranszponálni, és összecsengést létrehozni az ő egyéni vágyai, elképzelései, törekvései és a tananyag között! NAGY Sándor kiemeli: „Egy mindmáig ható és erőteljes további vonása NAGY László didaktikai felfogásának abban jelölhető meg, hogy mindenkinél többet tett a tanulás motiválásának tudományos igazolása, az érdeklődés és a megismerési folyamatok összefüggéseinek feltárása érdekében”.

NAGY László a *Didaktikában*, valamint egész pedagógiai okfejtésében következetesen a fejlődéslélektani érdekeket állítja homloktérbe. Más szempontok inkább csak járulékos szerepet kapnak. Nem kétséges, hogy társadalmunkban a tantervek készítésében az egyes komponenseknek mint a társadalmi, a tantárgyi-logikai és a fejlődéslélektani szempontoknak egy szerencsésbb ötvözetére, helyesebb belső arányára van szükség, mint amivel nála találkozunk. Ugyanakkor azonban napjainkban az a helyzet, hogy a tantervekben viszonylag könnyebben tudjuk az első két nézőpontot érvényesíteni, és nehezebben a fejlődéslélektani. NAGY Sándor írja: „Mindmáig egyszerűbb a művelődési anyag (tananyag) szempontjait érvényesíteni a tantervi munkában, mint a gyermek és serdülő helyesen értelmezett pszichikai szempontjait, sajátosságait, pedagógiai lehetőségeit és igényeit. Éppen ezért mindmáig tanulságos »egyoldalúság« az, amely NAGY László tantervi koncepcióját jellemezte”. Ez természetesen nem jelenti azt, mintha ma az ő tantervét kellene mintának, modellnek tekinteni. Ösztönzést viszont adhat.

És tovább is fűzhetnénk a fenti gondolatmenetet. Didaktikánk egyik alapelve az életkori sajátosságok figyelembevétele. Igen régi, ismert, elfogadott, általánosan helyeselt elv ez. Ennek ellenére nem jönnénk-e nagyon sokszor zavarba, hogyha valaki egy tananyaggal kapcsolatban — amely egyaránt szerepel az általános iskola felső tagozatában, a középiskolában és a felnőttek esti tagozatán — megkérdeznék tőlünk, hogy vajon milyen szemüvegen látja oktatásunk témáját pl. a 13, 17 éves tanuló és a felnőtt? Mit értünk tehát konkrétan életkori sajátosságon? NAGY László az ilyen kérdésekben az elv kifejtésén túlmenően pontos megfigyeléseket végzett és műveiben egészen konkrét eligazítást is nyújtott.

A kötet további két tanulmánya: *Az egyéni nevelés az iskolában*, *A tanulók pályaválasztása*. E két tanulmányt összekötő alapgondolat azt az igényt fejezi ki, hogy az oktatásban, nevelésben nem tekinthetjük osztályunk tanulóit homogén együttesnek. Szisztematikus gyermekismeretre van szükség, észre kell vennünk a tanulók személyiségének sajátos vonásait, és módszereinket, eljárásunkat le kell bontani a tanuló személyiségéig. Minden tanuló a tanítóra nézve külön megoldandó probléma — írja. A tanítónak csakis részletes tanulóismeret birtokában van módja arra, hogy pályaválasztás alkalmával tanácsot adjon.

Az Új Iskola céljai, pedagógiai és didaktikai alapelvei, tantervének megokolása című tanulmány-

ban Nagy László körvonalazta az 1915-ben alapított iskola munkáját. Az intézményt Domokos Lászlóné igazgatta mindvégig, 1949-ig. Tudjuk, hogy ez az iskola az 1920-as évek után kissé eltávolodott a Nagy László adta alapoktól, és az irracionalista ismeretelmélet, ezzel a szubjektivizmusnak, relativizmusnak nagy teret nyújtó élménypedagógia irányába tolódott, de még így is számos korszerű pedagógiai kezdeményezés kapcsolódik az iskola munkájához.

Szeretnénk remélni, hogy műveinek e kötete az ő gondolatvilágát mai pedagógustársadalmunkhoz is közel hozza, és segíti a szinte emberközeli kontaktus kialakítását. Tudjuk, hogy iskoláink életében mennyire előtérben álló feladat a tanítás-tanulás egységének, a tanulók aktivitásának biztosítása, a teljesítményképes tudás elérése, az oktatói-nevelői eljárások differenciálása, az oktatás nevelői hatékonyságának fokozása s így tovább. Annak ellenére, hogy ő más korban és társadalomban élt, számunkra is vannak instruktív gondolatai. Nagy Sándor írja: „A tudományos és morális szempontból egyaránt nagy jelentőségű pedagógiai hagyatéknak pedig kötelező ereje van az utókorra. Különösen olyan utókorra, amely — történelmileg először — olyan viszonyok között él, hogy az említett törekvéseket és elveket tömeges méretekben torzításmentesen, s elvi-filozófiai vetületben is tisztázottan valósíthatja meg a kibontakozó szocialista munkaiskola tevékenységében”.

BUZÁS LÁSZLÓ

NEVELÉSTUDOMÁNY ÉS FOLYAMATOS KORSZERŰSÍTÉS

Szerkesztette Kiss Árpád. Budapest, 1973.
Akadémiai Kiadó. 520 oldal

A szép kivitelű testes kötet 17 tanulmányt mutat be. Amennyiben egy kutató kollektíva teljesítményét kívánja Kiss Árpád az olvasó színterére tenni, érthető a szerkesztés elve és a szerkesztő bevezető indoklása, amely egyébként a bevezető szokásos kereteit túllépő önálló, érdekes, tanulságos olvasmány.

A többi 16 írásból négy a programozott oktatással (GYARAKI F. Frigyes, GECSŐ ERVIN, KERÉKES BÉLANÉ—KISS ÁRPÁDNÉ és BALÁZSNÉ MÉHES VERA) foglalkozik, további öt tanulmány talán a tanulás hatékonyságát befolyásoló tényezők címszó alatt fogható össze (VERES JUDIT, RAVASZ JÁNOS, KOZMA TAMÁS, NAGY SÁNDOR és BÁTORYI ZOLTÁN).

A többi hét szerző különböző témaköröket vizsgál. BALOGH LÁSZLÓ ismertetést ad arról, hogy a 19. sz. elemi iskoláiban hogyan értékelték a tanulmányi előmenetelt és az erkölcsi magatartást: fogalmak tucatjait használták. Mintegy 200 oldallal később LIPSCHER ERVINÉ írása arról ad számot, hogy 150 évvel később egyes kísérletezők újból megpróbálják a verbális értékelést. NAGY KATALIN a tanulói beállítottság vizsgálati módszereiből ad ízelítőt. NAGY LÁSZLÓ az ismeretek alkalmazásával kapcsolatos újabb kísérleteit ismerteti. LÉNÁRD FERENC közismert kísérleteiből tárt fel újabb adatokat és összefüggéseket. A kötetet SZABÓKI GYÖRGYI tanulmánya zárja, amely a permanens nevelés jövőbe mutató eszméit ismerteti.

Bár az ilyen vegyes gyűjtemények létjogosultsága megkérdőjelezhető, jelen helyzetünkben mégis szerencsésnek mondható, hogy ez a gazdag anyag megjelent. Ez a kötet ugyanis több, mint egy tanszék teljesítménye (ahogyan SZARKA JÓZSEF előszavában értékeli). Egy kicsit az egész magyar pedagógia fejlődésének tükré is. És mint ilyen érdemes különös figyelmet.

Közismert, hogy 5–10 évvel ezelőtt a magyar pedagógiai kutatás a korszerű kutatási technikákat alig használta. Még néhány éve csak annak, hogy egymást igyekeztünk meggyőzni a mérés, a korszerű kísérlet előnyeiről, szükségességéről (kár, hogy KOZÉKI BÉLA lelkes fejtegetései a pedagógiai pszichológia és a mérés hasznáról felidéztek ezt a nem túl kellemes időszakot), és most kézbe vehetünk egy kötetet, amely fókuszálva mutatja azt, amit a folyóiratok lapjain, a legutóbbi évek könyveiben is egyre inkább érzékelhetünk.

Kutatóink számottevő hányada igen rövid idő alatt urává vált azoknak a kutatási technikáknak, amelyek nélkül lehetetlen megfelelni az egyre növekvő társadalmi elvárásoknak. Ez a hősi országos tanulási folyamat még nem mondható befejezettnek, de ez a kötet is egyértelmű bizonyítéka annak, hogy az első lépéseken túl vagyunk, és biztosítéka annak, hogy a további lépéseket is megtesszük, meg kell tennünk, miután e kötet minimális normaként belépett az életünkbe. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ez a kötet a születőben levő magyar kísérleti pedagógia egyik biztató hírnökéként üdvözölhető.

A kísérleti technikák elsajátítása és tökéletesítése azonban csak egyik nélkülözhetetlen előfeltétele a pedagógiai kutatás fejlődésének. Ezek a technikák kellő koordináció nélkül eláraszthatják a szakirodalmat technikailag kifogástalanul bizonyított „szignifikáns eredményekkel”,